

Абрамян Ю. В. Соотношение динамики и статики в растениеводческой лексике (на материале украинских восточнослобожанських говорів)

В статье рассмотрена оппозиция анализируемого сегмента лексики на двух хронологических срезах: их временные границы ориентировочно определены как сто лет – конец XIX ст. – начало XX ст. : конец XX ст. – начало XXI ст., ведь языковые изменения наиболее выразительно могут проявиться, и, соответственно, их можно четко проследить в течение значительного по времени отрезка. Установлено неравномерное соотношение движения и статики репрезентационного ряда с существенным уклоном в бок динамических изменений.

Ключевые слова: сема, семема, лексема, манифестант, номен, варианты, динамика, статика.

Abramyan Ju. V. Dynamics and statistics correlation in crop vocabulary (based on Ukrainian East Slobozhan dialects)

The article deals with the opposition of the analyzed segment of vocabulary in two chronological sections: their time limits roughly defined as a hundred years – end of the nineteenth century – the beginning of the twentieth century: end of the twentieth century – the beginning of the XXI century, because most expressive language changes may occur, and therefore, they can clearly be seen for a considerable time interval. Established uneven ratio of motion and static of a representative number with a significant bias in the side of dynamic changes.

Key words: seme, sememe, lexeme, manifestant, nomen, variants, dynamics, statics.

Стаття надійшла до редакції 08. 10. 2012 р.

Прийнято до друку 26. 10. 2012 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Глуховцева К. Д.

Н. Г. Загнітко (Донецьк)

УДК 811.161.2:81'282 (477.62)

СХІДНОСТЕПОВІ НАЗВИ КРУПІВ І СТРАВ З НИХ

Дослідження лексики харчування є актуальним, оскільки вона відіграє значну роль у словниковому складі будь-якої мови. „Страви і харчування в історії людства займають важливе місце, як і житло, культура побуту та матеріальна й духовна культура взагалі” [Ганудель 1987: 5]. Назви їжі містять у собі величезну кількість свідчень минулих епох, які є важливими не тільки для вивчення української мови, а й матеріальної та духовної культури українського народу.

В українському мовознавстві є роботи, присвячені назвам їжі карпатських говірок (праці Е. Гоци), південнолемківських говірок (праці З. Ганудель), східнополіських говірок (праці Є. Турчин). Проте на матеріалі новостворених українських говірок лексика харчування ще потребує докладного вивчення.

Цю статтю присвячено аналізу чи не найбільш архаїчного шару лексики харчування – назв крупів і страв з них, уживаних у східностепових говірках Донеччини.

Їжа рослинного походження в усіх регіонах України споконвіку була дуже багатю. „Кліматичні умови сприяли різноманітності рослинних компонентів, що споживалися українцями” [Українська мінувшина 1994: 80]. Тому й лексика на позначення їжі рослинного походження в українських говорах багата й різноманітна за складом та семантикою.

Цілком очевидно, що однією з найдавніших, так званих „хлібних”, страв була *каша*, виготовлення якої пов’язане з найменш трудомістким процесом [Артюх 1997: 31]. На Донеччині готували каші переважно з пшона, гречки, рису, пшениці, рідше – з кукурудзяної крупи та ячменю. Залежно від способу обробки зерна поширені були каші з цілого, очищеного від луски зерна, та каші з подрібненого (посіченого) зерна. Будь-яке ціле зерно, призначене для приготування їжі, у східностепових говірках і досі має назву *крупá*, посічене зерно також номінується однотипно – *с’ічка (с’іч’ка)*.

Для східностепових назв круп релевантною виявляється ДО „вид зерна”, що відображено переважно в описових номінативних конструкціях, першим компонентом яких є назва виду зерна (*грéчнева крупá, рíсова крупá, гречáна с’ічка, гречáна с’ічка, рíсова с’ічка, рíсова с’ічка, грéчнева с’ічка, грéчн’éва с’ічка, пше"нічна крупá, пше"нічна крупá, пше"нішна крупá, йáчнева крупá, йáчн’ева крупá, йáшинева крупá, йáшина крупá, кукурудз’ána крупá, кукуруз’ána крупá, кукурудз’ána крупá, кукуруз’ána крупá*). Для назв крупів, уживаних у східностепових говірках, характерним є не лексичне розмаїття, а варіювання фонетичної структури назв та особливості словотворення. Причому палітра консонантних змін в аналізованій групі номенів значно строкатіша порівняно з репертуаром альтернантів у системі вокалізму. „Оскільки приголосні фонemi чутливіші до фонетичних модифікацій, вони активно впливають на структуру діалектного слова, унаслідок чого його матеріальна субстанція стає рухомою” [Костюк 2008: 53]. Так, серед консонантних змін у східностепових назвах круп найрегулярнішою є заміна африкати [дз’] фрикативним [з’] в атрибутиві *кукуруз’ána (крупá)*. До змін у системі приголосних відносимо також уживання епентетичного [г] у ряді донецьких говірок (2, 80, 9, 69, 48, 60) у цьому ж атрибутиві (*кукуруз’ána крупá*). Збереження африкати [дз’] у прикметнику *кукурудз’ána* зафіксоване лише в деяких досліджуваних говірках на півночі Донецької області (44, 81, 56, 75, 6, 36, 32). У частині

східностепових говірок спостерігається паралельне вживання фонетичних варіантів *кукурудз'ána крупá* і *кукуруз'ána крупá* (59, 66, 10, 49, 40, 66, 50, 73, 25, 28, 1, 53, 31, 51, 5, 67, 18, 49, 56, 79, 21).

В ареальному плані виділяється мікроареал центральних східностепових говірок, у яких атрибутив *пше"нічна* трансформований у *пше"нішна* (*крупá*), що відображає наслідки контактної дисиміляції, зафіксованої й у літературній українській мові. Це ж явище спостерігаємо і в атрибутивному компоненті назви подрібненої крупи з ячменю – *йáшнева крупá* // *йáшна крупá* (15, 3, 29, 23, 26, 42, 30, 52, 14, 24, 46, 47, 57, 54, 38, 72, 43), що також дозволяє виділити говірки в центрі Донецької області в окремий мікроареал.

Серед змін фонетичної структури аналізованих назв у системі голосних фонем найчастіше спостерігаємо вживання [e] замість [i] на місці давнього *ѣ з пом'якшеним попереднім приголосним: *с'эч'ка*. Таке явище було відзначено ще Й. Дзендзелівським у лубенських говірках як перейняття з російської мови [Дзендзелівський 1965: 30]. Впливом російських говірок пояснюється й уживання атрибутива *пше"н'ічна* в низці східностепових назв пшеничної крупи з неподрібненого зерна.

До змін у системі вокалізму відносимо вживання фонетичних варіантів *пшенó* та *пшанó* в поодиноких східностепових говірках (68, 55, 12, 17, 20, 64, 35) на фоні загальнопоширеної лексеми *пшонó*, яка є нормою літературної мови й відома всім українським говорам. У таких досліджуваних говірках спостерігаємо залишки впливу материнських говірок на формування фонетичної системи, лексичного складу новостворених східностепових говірок, що є континуантами північноукраїнських говірок-основ. У частині донецьких говірок (16, 58, 65, 70, 37) використання лексеми *пшенó* пов'язане швидше з російським впливом. Усе це дозволяє зробити висновок, що для українських східностепових говірок, як і для східнослов'янських, характерним є „середній тип діалектного мовлення при соціальній його стратифікації, у якому особливості діалекту-основи поєднуються з елементами української літературної мови і говірок російської мови” [Глуховцева 2008: 58]. Основна частина східностепових назв крупів лексично збігається з літературними українськими відповідниками.

Для мікрогрупи назв каш із крупів у східностепових говірках релевантними є ДО „вид крупи”, „наявність додаткових продуктів”, „місце приготування”, „час приготування”. Безперечно, домінантною серед названих ДО є „вид крупи”. Відповідно в донецьких говірках функціонують назви *пшон:а кáша* – в усіх східностепових говірках; *пшонка* – 49, 10, 59, 50; *гречána кáша* – 62, 4, 77, 13, 61, 74, 78, 34, 24, 41, 22, 11, 36, 68, 55, 12, 17, 20, 64, 35, 59, 66, 10, 40, 50, 73, 25, 28, 1, 53, 31, 51, 5, 2, 80, 9, 69, 48, 60, 15, 3, 29, 23, 26, 42, 30, 52, 14, 24, 46, 47, 57, 54, 38, 72, 43, 44, 81, 75, 56, 6, 32, 36, 16, 58, 65, 70, 37, 33, 63, 76; *грэчн'ева кáша* – 67, 18, 49, 56, 21, 79, 72, 80, 22; *грэчнева кáша* – 62, 4, 77, 13, 61, 74, 78, 34, 24, 41, 21, 11, 36; *пше"нічна кáша* – 62, 4, 34, 24, 11, 13, 74, 44,

81, 56, 75, 6, 36, 32, 33, 63, 76, 55, 35, 64, 2, 80, 9, 69, 48, 60; *пше^ннішна кáша* – 15, 67, 18, 49, 56, 79, 21, 16, 58, 65, 70, 37, 3, 29, 23, 26, 42, 30, 52, 14, 24, 46, 47, 57, 54, 38, 72, 43; *пше^нн'ічна кáша* – 68, 55, 12, 17, 20, 64, 35, 59, 10, 40, 50, 73, 25, 28, 1, 53, 31, 51; *йáчне^нва кáша* – 62, 4, 77, 13, 61, 41, 24, 74, 78, 34, 22, 11, 36, 59, 10, 40, 50, 73, 25, 28, 1, 53, 31, 51, 5, 2, 80, 9, 69, 48, 60, 66, 67, 18, 49, 56, 79, 21, 33, 63, 6; *йáчн'ева кáша* – 62, 77, 44, 81, 56, 75, 6, 32, 2, 80, 48, 9, 69, 60, 66, 68, 55, 12, 17, 20, 64, 35; *йáшна кáша* – 3, 29, 23, 54, 43; *йáшнева кáша* – 15, 26, 42, 30, 52, 14, 24, 46, 47, 57, 38, 72, 16, 58, 65, 70, 37; *кукуруз'ána кáша* – у більшості східностепових говірок; *кукургуз'ána кáша* – 2, 80, 9, 69, 48, 60, 66; *кукурудз'ána кáша* – 59, 53, 25, 44, 81, 56, 75, 6, 32, 67, 18, 49, 56, 79.

У частині східностепових говірок назви деяких каш збігаються з назвами круп, з яких їх готують. Так, у н.пп. 62, 13, 4, 69, 2, 48, 12 паралельно на позначення каші з рисової крупі функціонують номени *рис* і *рiсова кáша*, тоді як у більшості досліджуваних говірок переважає описова номінативна конструкція *рiсова кáша*. Лексеми *перлóвка* і *манка* також є полісемічними й уживаються в усіх східностепових говірках на позначення каш, зварених відповідно з перлової та манної круп. Порівняймо: *крóми^е кукуруз'анойі каш'і пе^нрлóвку варіли ч'áсто* // (23). Зазначимо, що паралельно з назвами *пе^нрлóвка*, *манка* активно використовуються й описові назви *пе^нрлóва кáша*, *ман:а кáша*. Порівняймо: *пе^нрлóву кáшу / пе^нрлóвку / ми дóуже л'убіли з молóкóм / оби^екновén:о вáр'ат' кáшу / т'іл'ки воді б'іл'ше чим на такú кáшу / в ч'е^нтір'і рáза б'іл'ше^н / тар'ілку наси^епáйем пе^нрлóвки і нали^евáйем молóкóм холóдним / шо в глéчи^еках стоїáло / у пóгр'іб'і* // (62). Отже, назви каш і круп, уживані в говірках Донеччини, в основному збігаються з тими, що поширені в інших українських говорах та літературній мові, і мають ті ж відмінності у фонетичній структурі слова, що й назви відповідних круп. Винятком є лексема *пиóнка*, утворена внаслідок семантичної конденсації, очевидно, за аналогією до назв *грéчка*, *пе^нрлóвка* тощо.

За ДО „наявність додаткових продуктів” у всіх донецьких говірках вирізняється назва *гарбузóва кáша*. Порівняймо: *робіли гарбузóву кáшу на молоц'і / кан'éшно / вона вкус'н'іша тод'і бóде / р'ізали др'ібнén'ко гарбузá / клáли його в кáстр'ул'ку / зали^евáли молóкóм / добавл'áli крупú / пиóно чи рис / трóшки с'л'івочног омасла / сахаріли / п'ід^мсól'ували / і вона варілас' / кр'ім ц'óго / мóжна гарбузóву кáшу варіт' із сухіми вішн'ами / так сáмо р'іже^нмо гарбуз / т'іл'ки тут вже молóкóм не^н зали^евáйем / а водóйу / і не^н сахарім / а трóшки сól'і* // (3).

Усім східностеповим говіркам відомі назви каш, зварених на молоці. Незалежно від виду крупі, ці каші в донецьких говірках номінуються таким чином: *молóчна кáша* – 4, 77, 61, 74, 78, 34, 24, 41, 11, 36, 22, 59, 40, 50, 73, 51, 5, 31, 53, 80, 9, 60, 66, 44, 81, 75, 6, 56, 32, 67, 18, 49, 79, 33, 76, 63, 65; *молóшна кáша* – 3, 2, 48, 62, 13, 27, 15, 29, 23, 26, 42, 30, 52, 24, 46, 47, 57, 54, 38, 72, 43, 37, 70, 65, 58, 16, 21; *мо^алóшна кáша* – 68,

14, 55, 12, 17, 20, 64, 35. Рідше до назв каш, зварених на молоці, додається атрибутів, наявність якого детермінована реалізацією ДО „вид крупи”. Порівняймо: *молóчна грéчнева кáша* – 49, 66, 61, 11, 74; *молóшна рíсова кáша* – 3, 69, 2, 48, 27, 6, 75, 13, 1; *молóшна гречáна кáша* – 28, 3, 29, 23, 26, 30, 32, 39; *мо^алóшна гречáна кáша* – 14, 12, 55; *мо^алóшна рíсова кáша* – 68, 55, 14, 12.

Особливістю східностепових говірок Донеччини є вживання назви *рис* з *йáблуками* або *рíсова кáша* з *йáблуками*, що зумовлено структурою реалемного плану. Порівняймо: *у нас дúже^у л'úбл'ат' готóви'т' рис з йáблуками / це такá рíсова кáша / водí в два рáза б'íл'ше нáда / крíшуц':а тудá йáбл'учка / сахар'кóм не^уре^уси^енáйе¹ц':а / рис одвáр'уйут' до пóлуготóвнос'т'і і все це складáйут' у кастр'ул'ку / то^уд'і добавл'áйут' с'л'івочне мáсло / стáви^ец':а на слабéн'кий вогóн' і отó тúши^ец':а / і йáблука і рис / а вонó ж / йак протúши^ец':а рис з йáбл'учкáми / вкúсне то^уд'і такé // (62). Аналізована назва реалізує дві ДО – „вид крупи” + „додатковий продукт”. У деяких н. п. таку кашу готують з додаванням родзинок, однак це не відображено в номінації зазначеної реалії. Функціонування назви *рíсова кáша* з *йáблуками* (*рис з йáблуками*) в ареальному плані локалізовано в окремих центральних, західних та поодиноких південних говірках Донецької області (5, 9, 13, 15, 16, 26, 27, 29, 39, 51, 58, 37, 42).*

За ДО „час споживання їжі” в східностепових говірках можна виділити опозицію сем „обрядова каша” : „звичайна, необрядова каша”. Якщо лексична реалізація другої семи-опозита є однотипною й репрезентована в усіх досліджуваних говірках лексемою *кáша*, то реалізація першої семи опозита „обрядова каша” залежить від конкретного виду обряду чи то певної події. Східностепові назви каш можуть залежати від календарної або від родинної обрядовості, що не пов’язана з конкретною датою християнського календаря. Так, у говірках Донеччини активно вживається назва *кут'á*, що семантично збігається з українським літературним *кут'á* у значенні „обрядова каша з ячмінних або пшеничних зерен, уживана з солодкою підливою напередодні Різдва чи Водохреща” [ВТССУМ 2001: 475]. Слово *кут'á* в літературній мові має ширшу семантичну структуру, ніж у досліджуваних говірках, оскільки вжито ще й на позначення „поминальної куті чи каші з пшениці, рису і т. ін. із солодкою підливою”, реалізованої в східностепових говірках лексемою *канún* – порівняймо: укр. літ. *канún* – заст. „мед, пиво на храмове свято” [ВТССУМ 2001: 414], наприклад, *канún готóвл'ат' так / одвáр'уйут' рис і нали^евáйут' солóдкою водíчкою / із'ум лóжут' / йíд'ат' його / йак с'íдáйут' об'íдат' / пéрви^ем дóлгом нáда три лóжки канúну вз'áт' / а то^уд'і вже дáл'і йíд'ат' / поми^енáйут' // (69). Отже, у східностепових назвах обрядових каш спостерігаємо семантичну спеціалізацію та звуження семантики лексем *канún* і *кут'á*, відомих іншим українським говорам та літературній мові. Про явище семантичної спеціалізації вже неодноразово йшлося в роботах дослідників*

новостворених українських говорів [Клименко 2000: 282; Клименко 2002: 202; Глуховцева 2003: 2 – 13]. З цим явищем пов'язані й зміни в семантичній структурі лексеми *р'абкó*.

У частині східностепових говірок назву *р'абкó* вжито в значенні „густий пшоняний суп, зварений у польових умовах, з розтертим у дрібні кульки борошном, обов'язково затовчений салом”. Порівняймо: *варіли шч'е р'абкá / знáч'ит' / шо клáл'и туді / картóше"ч'ку / пшонцé / тод'і затóвквали сáлом / отóтакé / тод'і ци"бул'а / і тод'і шч'е трóшки / йак зát'ірку робіли / шч'е й зát'іроч'ку туді кідал'и / ну т'іл'ки поб'іл'ше" бул'ó сáла / і сáло сокіркою манén'кою на шкурін'ц'і с хл'іба потовч'út' / сам'і не"клі хл'іб / шкурінка де"бéла бул'á / і отó на т'ій шкурін'ц'і сокіркою потовч'út' сáло і у тóго р'абкá / та дóбрий такій був / йісі бул'ó та чмáкайеш // (62). Лексема *р'абкó* відома й українській літературній мові, але з дещо відмінною семантичною структурою, що свідчить про семантичні зрушення на діалектному рівні. Порівняймо: укр. літ. *р'абкó* „1) каша з пшона й розтертого в дрібні кульки борошна” [ВТССУМ 2001: 1092].*

Спорадично в східностепових говірках уживається й назва *р'ábчи"к*, формально близька до проаналізованої *р'абкó*, але з іншою семантикою – *р'ábчик* „страва, зварена переважно з кислої капусти, рису та м'яса”. Порівняймо: *п'іджáр'уйут' од':él'но мйáсо / капúсту / все злáжуйут' у кастр'ул'у / вкй"дáйут' шч'е рис / залиváйут' водóйу і вáр'ат' шче дес' двáц':ат' хви"лін / р'ábчи"к мóжна йісти с:ме"тáнойу // [Омельченко 2006: 87]. Отже, лексеми *р'абкó* й *р'ábчик* належать до лексичної мікрогрупи назв каш, зварених з додаванням інших продуктів, а назва *р'абкó* реалізує ще й ДО „місце приготування”, оскільки готується переважно в польових умовах. Порівняймо: *йак пас'іку вивóзил'и у Мémри"к / у л'іс / так там отó і ми обй"тáл'и с тáтком / чи з д'ідáми / шо пáс'ік уохран'áл'и / там і варіл'и отогó р'абкá // (62).**

Отже, в основі східностепових назв крупів і каш з них лежать спільнослов'янські назви *крупá* і *káша*, а також утворені від них похідні, що переважно лексичним складом збігаються з українськими літературними назвами такого типу їжі, але відрізняються фонетичними, семантичними, рідше – словотворчими особливостями. Найпродуктивнішими в структурній організації назв круп, уживаних у східностепових говірках, є ДО „вид круп” та „вид обробки зерна”.

У назвах каш досліджуваних говірок домінує реалізація ДО „вид зерна”, однак, крім неї, реалізуються ще й ДО „наявність додаткових продуктів”, „обрядовий характер їжі” (час приготування), „місце приготування їжі”. У ЛСГ назв каш можна простежити контамінацію літературно-нормативних і діалектних елементів [Назарова 1977: 41]. Більшість аналізованих номенів відома іншим українським говорам і літературній українській мові. Специфіку назв каш, уживаних у східностепових говірках, визначають зміни в семантичній структурі аналізованих лексем (так звана семантична спеціалізація) та подекуди

вживання діалектних назв (*пшонка, рис з й'яблуками, рисова каша з й'яблуками*), наявність яких зумовлена й особливостями творення номенів, й екстралінгвальними чинниками.

Подані в статті матеріали сприяють цілісному вивченню діалектної лексики харчування української мови, що неможливе без співвідносних досліджень усіх українських говірок.

Індекс назв обстежених населених пунктів

Донецької області

1) Артемівка Амвросіївського р-ну; 2) Андріївка Великоновосілківського р-ну; 3) Антонівка Мар'їнського р-ну; 4) Білецьке Добропільського р-ну; 5) Березове Мар'їнського р-ну; 6) Билбасівка Слов'янського р-ну; 7) Благодатне Амвросіївського р-ну; 8) Володимирівка Волноваського р-ну; 9) Времівка Великоновосілківського р-ну; 10) Верхньоторецьке Ясинуватського р-ну; 11) Глинки Старобешівського р-ну; 12) Гришине Красноармійського р-ну; 13) Гродівка Красноармійського р-ну; 14) Єгорівка Волноваського р-ну; 15) Єлизаветівка Мар'їнського р-ну; 16) Запорожець Тельманівського р-ну; 17) Зачатівка Волноваського р-ну; 18) Званівка Артемівського р-ну; 19) Зелений Клин Краснолиманського р-ну; 20) Златоустівка Волноваського р-ну; 21) Костянтинівка; 22) Корсунь м. Єнакієвого; 23) Костянтинівка Мар'їнського р-ну; 24) Красне Красноармійського р-ну; 25) Кумачеве Старобешівського р-ну; 26) Курахове Мар'їнського р-ну; 27) м. Мар'їнка; 28) Металіст Амвросіївського р-ну; 29) Максимільянівка Мар'їнського р-ну; 30) Микільське Волноваського р-ну; 31) Мар'ївка Старобешівського р-ну; 32) Михайлівка Олександрівського р-ну; 33) Мічурине Тельманівського р-ну; 34) Новоселівка-2 Ясинуватського р-ну; 35) Новоандріївка Волноваського р-ну; 36) Некременне Олександрівського р-ну; 37) Новогригорівка Володарського р-ну; 38) Новодонецьке Великоновосілківського р-ну; 39) Нескучне Великоновосілківського р-ну; 40) Нелепівка м. Дзержинська; 41) Новомайорське Великоновосілківського р-ну; 42) Новомихайлівка Мар'їнського р-ну; 43) Новопетриківка Великоновосілківського р-ну; 44) Новоселівка Краснолиманського р-ну; 45) Новоукраїнка Мар'їнського р-ну; 46) Новотроїцьке Волноваського р-ну; 47) Октябрське Волноваського р-ну; 48) Олексіївка Великоновосілківського р-ну; 49) Оленівка м. Єнакієвого; 50) Олексієво-Орлівка Шахтарського р-ну; 51) Оленівка Волноваського р-ну; 52) Олександринка Волноваського р-ну; 53) Покровське Артемівського р-ну; 54) Петрівське Волноваського р-ну; 55) Петрівка-2 Олександрівського р-ну; 56) Переїзне Артемівського р-ну; 57) Прохорівка Волноваського р-ну; 58) Приморське Новоазовського р-ну; 59) Розсипне м. Тореза; 60) Рівнопіль Волноваського р-ну; 61) Різниківка Артемівського р-ну; 62) м. Селидове; 63) Самсонове Тельманівського р-ну; 64) Свободне Волноваського р-ну; 65) Седово-

Василівка Новоазовського р-ну; 66) Сердите Шахтарського р-ну; 67) м. Сіверськ Артемівського р-ну; 68) Спасько-Михайлівка Олександрівського р-ну; 69) Срібне Красноармійського р-ну; 70) Стародубівка Першотравневого р-ну; 71) Старомайорське Великоновосілківського р-ну; 72) Старомлинівка Великоновосілківського р-ну; 73) Степанівка Шахтарського р-ну; 74) Степанівка Олександрівського р-ну; 75) Тетянівка Слов'янського р-ну; 76) Урожайне Великоновосілківського р-ну; 77) Улянівка Красноармійського р-ну; 78) Черкаське Слов'янського р-ну; 79) Часів Яр Артемівського р-ну; 80) Шевченко Великоновосілківського р-ну; 81) Ямпіль Краснолиманського р-ну.

Джерела

ВТССУМ 2001 – Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2001. – 1440 с.; **Омельченко 2006** – Омельченко З. Л. Матеріали до словника східностепових українських говірок / З. Л. Омельченко, Н. Б. Клименко. – Донецьк : Вид-во ДонНУ, 2006. – 114 с.

Література

Артюх 1997 – Артюх Л. Ф. Українська народна кулінарія : іст.-етногр. дослідж. / Артюх Л. Ф. – К. : Наук. думка, 1977. – 153 с.; **Ганудель 1987** – Ганудель З. Т. Народні страви і напої : лексика українських говорів Східної Словаччини / Ганудель З. Т. – Пряшів, 1987. – 212 с.; **Глуховцева 2003** – Глуховцева К. Д. Лінгвістичний атлас лексики народного побуту українських східнословобожанських говірок / Глуховцева К. Д. – Луганськ : Альма-матер, 2003. – 181 с.; **Глуховцева 2008** – Глуховцева К. Д. Семантико-стилістичні особливості дієслівних синонімів в українських східнословобожанських говірках / К. Д. Глуховцева // Наук. часоп. Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Сер. 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови. – 2008. – Вип. 3. – Кн. 2. – С. 57 – 64; **Дзензелівський 1965** – Дзензелівський Й. О. Конспект лекцій з курсу української діалектології. Ч. I. Фонетика / Дзензелівський Й. О. – Ужгород : Вид-во Ужгород. ун-ту, 1965. – 126 с.; **Клименко 2000** – Клименко Н. Б. Лексико-семантична група назв чоловічого стегового одягу в східностепових говірках Донеччини / Н. Б. Клименко // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. – Донецьк : Вид-во ДонДУ, 2000. – Вип. 6. – С. 278 – 287; **Клименко 2002** – Клименко Н. Б. Назви частин одягу та його доповнень у східностепових говірках Донеччини / Н. Б. Клименко // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. – Вип. 10. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – С. 197 – 205; **Костюк 2008** – Костюк А. В. Формальна модифікація слова в ареальному аспекті / А. В. Костюк // Наук. часоп. Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Сер. 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови. – 2008. – Вип. 3. – Кн. 2. – С. 51 – 56; **Назарова 1977** – Назарова Т. В. Деякі питання типології зв'язків літературної мови й діалектів / Т. В. Назарова // Українська літературна мова в її взаємодії з

територіальними діалектами. – К. : Наук. думка, 1977. – С. 31 – 49;
Українська минувшина 1994 – Українська минувшина : ілюстр. етногр.
довідник. – К. : Либідь, 1994. – 645 с.

Загнітко Н. Г. Східностепові назви крупів і страв з них

У статті проаналізовано фонетичні, лексичні, семантичні особливості лексики харчування – назв крупів і страв з них, уживаних у східностепових говірках Донеччини. Подано структурно-семантичний аналіз зазначеної групи лексики. Докладно розглянуто склад і семантику кожної мікропарадигми назв крупів та приготовлених з них страв, які функціонують у донецьких говірках, а також діалектну специфіку зазначеного сегмента лексики харчування. Подані в статті матеріали сприяють цілісному вивченню діалектної лексики харчування української мови, що неможливе безспіввідносних досліджень усіх українських говорів.

Ключові слова: діалект, донецькі говірки, семантична спеціалізація, сема, лексема.

Загнітко Н. Г. Восточностепные названия круп и приготовленных из них блюд

В статье проанализированы фонетические, лексико-семантические особенности названий круп и приготовленных из них блюд в восточностепных говорах Донетчины. Статья построена на основе структурно-семантического анализа указанной группы лексики. В работе подробно рассмотрены состав и семантика каждой микропарадигмы названий круп и приготовленных из них блюд, которые функционируют в донецких говорах, а также диалектная специфика указанного сегмента лексики питания. Приведённый анализ способствует целостному изучению диалектной лексики питания украинского языка, что невозможно без системных исследований всех украинских говоров.

Ключевые слова: диалект, донецкие говоры, семантическая специализация, сема, лексема.

Zagnitko N. G. The east steppe names of croups and foods made of them

In the article the phonetic, lexical and semantical features of the names of croups and foods made of them are analyzed in the east steppe local dialects of the Donetsk region. The structural and semantic analysis of the marked group of vocabulary is given. Composition and semantics of every microparadigm of the names of croups and foods made of them that function in the Donetsk local dialects, and also dialectal specific of the marked segment of vocabulary of feed are thoroughly considered. The materials given in the article assist the integral study of dialectal vocabulary of feed of Ukrainian, that is impossible without correlative researches of all Ukrainian manners of speaking.

Key words: dialect, local dialects of the Donetsk region, semantic specialization, seme, lexeme.

Стаття надійшла до редакції 21. 08. 2012 р.

Прийнято до друку 26. 10. 2012 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Клименко Н. Б.

К. М. Іваночко (Дрогобич)

УДК 811. 161. 2'367

**АКЦЕНТУАЦІЯ ФАУНОНОМАТОПОЕТИЧНИХ
ДІЄСЛІВНИХ ДЕРИВАТИВ
У ПІВДЕННО-ЗАХІДНИХ ГОВОРАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Від початків свого відокремленого життя слов'яни в лінгвістичному аспекті зазнали незначного ступеня диференціації, однак внаслідок міграційних процесів, мутацій на субстратному й суперстратному рівнях, що відбувалися впродовж усього праслов'янського періоду, культурні й мовні відмінності між слов'янськими підгрупами набували очевидних обрисів, хоча однозначного поділу, з визначеними контрольними віхами, слов'яни ніколи не знали. Слов'янська прабатьківщина, як і пізніші слов'янські етнічні утворення, перебуваючи в безперервній динаміці, зазнавала контурних модифікацій, нагадуючи собою живу клітину, де відбуваються процеси симбіозу різних етносів, що не могло не відбитися й на слов'янських племенах [Огієнко 1955: 55]. Слов'янські культури не варто ототожнювати з окремими етносами. Унаслідок етногенезу слов'ян їхні племена, перебуваючи в постійних міграційних процесах, часто опинялися поруч, зазнаючи змішування. Співжиття на одній території ставало звичним явищем. Виникнення тієї чи тієї слов'янської мови, на думку О. Царука, „відбувалося на ґрунті кількох самостійних глотосистем, між якими не обов'язково існувала найближча спорідненість” [Царук 1998: 20]. Отож, початки української мови, як й інших слов'янських, слід шукати ще в праслов'янській мовній спільноті, для якої в зародку була характерна діалектною стратифікацією і яка становила відносну єдність [Шахматов 1916: 12].

Основу української мови, як й інших слов'янських, становлять її діалекти. Південно-західні говори, зберігши архаїчну закоріненість у праслов'янську чи праїндоевропейську мовну спільноту, заслуговують на особливу увагу. До найдавніших шарів лексики української мови, як уже було зазначено, належать ономатоепічні дієслівні утворення, що органічно витікають з антської та словенської мовної групи праслов'янської спільноти [Іваночко 2012 (в)].

Наголосова система як складник лінгвальної дійсності з фонетичним, лексичним, морфологічним та синтаксичним рівнями мови перебуває в парадигматично-синтагматичних відношеннях, а своєю